

Spiegel der monniken

Editie van de Middelnederlandse vertaling van het eerste boek van de Profectus religiosorum

door

**Roel van den Assem, Eefje Been, Afra Boot,
Fleur van Geenen, Jelmer Dijkstra,
Jorik van Engeland, Jos Guldemonnd,
Ariane Standaart en Else Vondenhoff**

eindredactie

Bart Jaski en Marisa Mol

februari 2014

Voorwoord

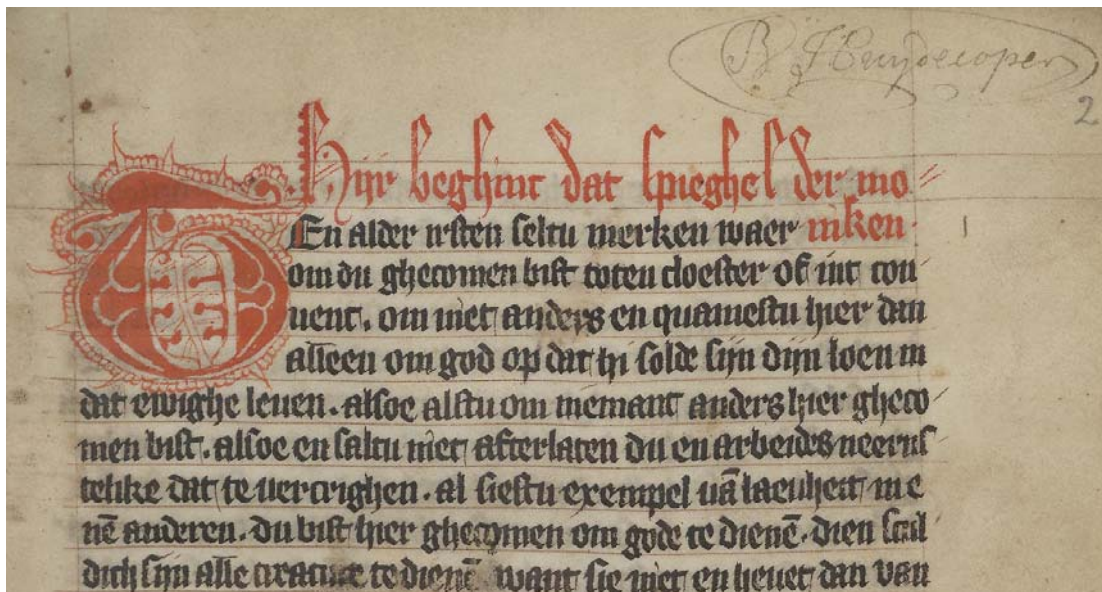
In januari 2011 werkten Roel van den Assem, Eefje Been, Afra Boot, Fleur van Geenen, Jelmer Dijkstra, Jorik van Engeland, Jos Guldemon, Ariane Standaard en Else Vondenhoff aan een opdracht voor de BA-cursus 'Het handgeschreven boek'. Zij moesten een transcriptie maken van een Middelnederlandse vertaling van het eerste deel van de *Profectus religiosorum*, en een analyse van het handschrift waarin het zich bevond, Hs. 1020 van de Universiteitsbibliotheek Utrecht. De kwaliteit van het werkstuk was dusdanig goed dat ik als hun docent besloot om hun transcriptie en analyse te corrigeren en editeren, en daarna te publiceren door het als pdf aan de gedigitaliseerde versie van het handschrift toe te voegen. De gedigitaliseerde versie met een kort bijbehorend verhaal verschenen in december 2011 online op de nieuwe website van Bijzondere Collecties. De pdf was toen echter nog niet gereed. Door mijn drukke werkzaamheden als conservator vlotte het redigeren slechts langzaam. Oud-studente Marisa Mol was echter bereid een groot deel van het nakijk- en redactiewerk op zich te nemen. In 2013 werkten wij samen aan de publicatie. In februari 2014 kon ik de laatste hand leggen aan het geheel, en daarmee voor het eerst een volledige transcriptie publiceren van de *Spiegel der monniken*, de titel waaronder de Middelnederlandse vertaling van het eerste deel van de *Profectus religiosorum* bekend was.

Marisa en ik besloten om de regel-voor-regel transcriptie van de studenten om te zetten in een doorlopende tekst, wat de leesbaarheid ten goede zou komen. Wij verdiepten ons ook meer in de provenance, vooral met betrekking tot Balthazar Huydecoper en diens navolgers. Onderzoek naar diens boekenbezit, inclusief de Middelnederlandse handschriften, is nog deels onontgonnen terrein (vgl. Kettenis 1981). De uiteindelijke redactie van het geheel werd door mij gedaan, en ik draag derhalve ook de verantwoording voor welke onvolkomenheden zich nog in dit werkstuk bevinden.

Bart Jaski
conservator handschriften
Universiteitsbibliotheek Utrecht

februari 2014

Digitale scans via <http://bc.library.uu.nl/nl/node/226>

De *Profectus religiosorum*

In de driedelige *Profectus religiosorum* is het eerste boek een leefregel voor novicen in het klooster: hun uiterlijke gedragingen binnen en buiten het klooster. Het tweede boek gaat in op innerlijke gedragingen: de hervorming van de mens in zichzelf. Het derde boek verdiept zich in de zeven hoofdzonden. Het werk voorzag duidelijk in een behoefte en werd erg populair.

De tekst is toegeschreven aan David van Augsburg. Hij werd geboren in Augsburg aan het begin van de dertiende eeuw en overleed in 1272. Naast zijn werk als novicenmeester in het franciscaner klooster van Regensburg schreef hij boeken in zowel Latijn als in zijn moedertaal. Zijn belangrijkste werk is *De exterioris et interioris hominis compositione secundum triplicem statum incipientium, proficientium et perfectorum*. Dit werk bestaat uit drie boeken en wordt meestal *Profectus* of *Profectus religiosorum* genoemd. Het is in grote hoeveelheden verspreid over noordelijk Europa, zo'n vierhonderd Latijnse exemplaren zijn bekend waarvan minstens honderdvijftig in het Nederlandse taalgebied (Stoker & Verbeij 1993, 324). Het eerste boek wordt meestal zelfstandig overgeleverd terwijl boek II en boek III wel vaak samen worden aangetroffen.

Ook binnen de Moderne Devotie werd de *Profectus religiosorum* gewaardeerd. Leken die een vroom leven in een gemeenschap wilden leiden, hadden veel baat bij de adviezen van David van Augsburg. Velen van hen konden wel lezen, maar hadden onvoldoende Latijn geleerd. Vandaar dat de *Profectus religiosorum* in de volkstaal werd vertaald en gelezen. Het eerste boek, onder de titel *Spiegel der monniken*, is apart overgeleverd in zes handschriften. In drie handschriften is het samen met de andere twee boeken opgenomen, waarvan Utrecht, Universiteitsbibliotheek, Hs. 1020, het oudste is. Dit handschrift bevat de zogenaamde tweede Middelnederlandse vertaling waarvan (wat de tweede en derde boeken betreft) de vroegste getuige Hs. 1019 is, dat in 1403 werd geschreven.

In de *Spiegel der monniken* vinden we leefregels voor monniken. Het is vooral op beginnende kloosterlingen gericht. Novicen wordt geleerd hoe zich binnen het klooster – en eventueel erbuiten – te gedragen en hoe om te gaan met aardse verleidingen. Gehoorzaamheid aan God, lezen we al in de eerste paar regels, staat boven alles. Dan wordt er per sectie ingegaan op specifieke zaken uit het dagelijks leven, bijvoorbeeld hoe om te gaan met de priesters, hoe te slapen, te eten en te drinken en hoe vaak men moet biechten. Daarnaast wordt ook ingegaan op omgang met andere mensen: roddel niet, maar wees ook zuinig met lof – over jezelf en anderen – en pas als man vooral op voor vriendschappelijke verhoudingen met vrouwen (zie verder 'Korte inhoud' beneden). Ook in het vrouwenconvent waarvoor of waarin Hs. 1020 werd geschreven, werd dit advies zonder mankeren overgenomen!

Eerdere edities

De *Spiegel der monniken* is niet eerder geëditteerd. Alleen C. C. de Bruin geeft in zijn *Middelnederlands geestelijk proza* uit 1940 (238-239 §96) een transcriptie van het hoofdstuk *Vanden wiven* uit Wenen, National Bibliothek 311-146 (Ser. nov. 12.869), fol. 128v-130r. De gehele tekst heeft als titel *Dat spiegel oft forme der monike*. Het gedeelte *Vanden wiven* begint in dit handschrift als volgt:

Hoeti, alstu met wiven sprekest, dattuse niet vluchtes aen en sieste noch bider hant en nemes noch niet te na en sittes noch lichtelike toe en lachste noch met hem en runest noch en zoekt hoeken met hem te sprekene, want al waert dat zake datti alle dese puenten ghene becoringhe in en brochten, nochtan zouden zomighe menschen quaet vermoeden van di hebben ende zoudest crighen eenen quaden name dien du niet lichtelijc en zoudest quijt worden.

In Hs 1020 zijn er vooral orthografische verschillen (§33 in de editie, hier iets aangepast):

Hoet dij als du mit wiven sprekest dattu sie niet vlitelic an en sieste noch bider hant en nemest noch niet te na en sittes noch lichtelic toe en lacheste noch mit hem en runest, noch en soekest hueken mit hem te spreken, want al waert sake dat dij al dese punten ghene becoringhe in en brechten, nochtant somighe menschen solden quaet vermoeden van dij hebben ende soldest crighen enen quaden namen, des du niet lichtelic soldest quijt werden.

Fysieke beschrijving Utrecht, Universiteitsbibliotheek, Hs. 1020

De tweede Middelnederlandse vertaling van de *Profectus religiosorum*.

Perkament, 171 ff., één kolom, 29 regels per pagina, gelinieerd met inkt.

Afmetingen 208 x 146 mm (bladspiegel 146 x 100 mm). Hier en daar zijn aan de zijmarge wat sporen van bijsnijden te zien.

Zonder decoratie. De hoofdletters zijn gerubriceerd en er komen simpele rode initialen voor in de tekst. Drie initialen met penwerk: fol. 2r, 18r (littera duplex) en 66v.

Gotische textualis, begin 15de eeuw (gedateerd aan de hand van het schrift en het penwerk, zie Liefstuck & Gumbert 1988, plaat 526 (Utrecht, 1417) en handschriften uit dezelfde periode). Het handschrift is door één hand geschreven.

Uit de bibliotheek van de zusters in het ‘grote huis’ aan de noordoostkant van het Martiniekerkhof te Groningen, maar mogelijk geschreven door de tertiariessen die voorheen in het ‘nieuwe maagdenhuis’ aldaar woonden. Later in bezit van Balthazar Huydecoper (1695-1778); Henrik Calkoen (1742-1818); Nicolaas Hinlôpen (1724-1792); Stadsarchief Utrecht; in 1882 overgedragen aan de Universiteitsbibliotheek Utrecht (zie ‘De provenance van Hs. 1020’ beneden).

Moderne foliëring in potlood. De middeleeuwse foliëring begint op fol. 18, het begin van de Middelnederlandse vertaling van de *Profectus religiosorum* – in feite het tweede en derde boek van die tekst. Het eerste boek wordt als *Dat spieghel der moniken* als een aparte tekst beschouwd. Paragraafnummers zijn voor beide teksten aangebracht door Balthazar Huydecoper. Verdere aantekeningen zijn van Huydecoper, Cornelis Anthony van Wachendorff (1737-1810) en Samuel Muller Fz (1848-1922) (zie ‘De provenance van Hs. 1020’ beneden).

Donkerbruin lederen band over kartonnen platten, uit ca. 1790, toen het in het bezit was van Nicolaas Hinlópen. Band met goud ingelegd, op de snede rood gespikkeld. Aan de voor- en achterkant afdruk van een schutblad, nu verloren.

Catalogusnummer: Utrecht, Universiteitsbibliotheek, Hs. 1020 (Tiele 1887, 248); signatuur / vindplaats: 5 F 8, *olim* Eccl. 518.

Recente literatuur: Deschamps 1972, 216; Stooker & Verbeij 1993 (ontbreekt in *ibid.*, 1997); Pansters 2007, 166-167.

De provenance van Hs. 1020

De vroegst bekende eigenaren van het handschrift zijn de zusters in het 'grote huis' bij het Martiniekerkhof te Groningen, getuige de notitie op fol. 171r: *Dit boec hoert den susteren toe ynt groet huus by sante meertens kerchhof*. Dit 'grote huis' werd gebouwd ergens tussen 1489 en 1491 en het werd in 1556 tot kerk verbouwd (Van Dellen 1949, 132-133, 186). Het is duidelijk dat de zusters hun eigendomsbewijs tussen 1489 en 1556 in het boek moeten hebben geschreven. Het 'grote huis' was van het Broederschap des Gemenen Levens, dat zich vanuit Deventer tussen 1432 en 1436 in Groningen had gevestigd. De kern van hun gemeenschap bestond uit rectoren, priesters (die hun werk deden in de Martiniekerk) en klerken, die in ieder geval sinds 1457 lesgeven (Van Dellen 1949, 134). Tot de huishouding behoorden ook de zusters die de zorg droegen voor zieken en ouderen en voor de kinderen die inwoonden bij het Broederschap.

Het 'grote huis' werd gebouwd op het land dat sinds 1439 aan het Broederschap behoorde, namelijk aan de noordoostkant van het Martiniekerkhof (dat noordelijke gedeelte van het Martiniekerkhof heette ook St. Walburgkerkhof), nu Martiniekerkhof 24. Voorheen was dit de Prefecten Hof geweest, het land van de prefect waarop ook zijn huis stond. De prefect in Groningen was de vertegenwoordiger van de Utrechtse bisschop in de stad Groningen en het Gorecht, dit behoorde namelijk tot het bisdom Utrecht. In 1402 werd het betreffende gedeelte van de oude Prefecten Hof gekocht door de burgemeester Reynold Huginc en werd Arend de Goudsmit de bewoner. In 1403 kocht Albertus Tijdemans de grond en 'dat tymmer', waarschijnlijk een houten huisje dat daarop stond, maar De Goudsmit bleef bewoner. In 1426 werd dit stuk grond het 'olde convents erve' genoemd, omdat het eigendom was geworden van de zusters van het Olde Convent van de Derde Orde van Sint Franciscus (tertiarissen). Erop stond het 'maghede nije huus'. Het is aannemelijk dat dit op de plaats van 'dat tymmer' gekomen was (Van Dellen 1947, 183). In 1436 verkreeg Willem Wigboldus, priester van de Sint Maartenskerk en rector van de klerken aldaar, van de stad Groningen een erf waarop ten behoeve van het Broederschap een klerkenhuis gebouwd mocht worden. Het aanpalende erf, het 'olde convents erve', met daarop het 'maghede nije huus', werd in 1439 door de zusters van het Olde Convent aan Wigboldus geschonken (Van Dellen 1947, 182; Schuitema Meijer en Van Dijk, 1973, 17 nr 27). Het bleef een zusterhuis, maar het is onduidelijk of de zusters in dit huis bleven wonen en zich (deels) aansloten bij het Broederschap of dat de zusters van elders kwamen. In het 'maghede nije huus' bevonden zich enkele kamers, een keuken, maar zeker niet onbelangrijk: een bibliotheek. Het zou dus goed kunnen dat het besproken handschrift oorspronkelijk uit het bezit van de zusters van het Olde Convent kwam. Deze zustergemeenschap wordt in 1386 nog genoemd als bestaande uit begijnen. In 1401 traden de zusters toe tot de orde van terciarissen, en bleven tot 1599 elders in de stad Groningen aanwezig. De Middelnederlandse Prefectus was populair onder zowel terciarissen als moderne devoten zoals de Broeders en Zusters des Gemenen Levens (Smits 1927; Schepers 2006, I, 333-334). Gebrek aan vergelijkingsmateriaal maakt het moeilijk te bepalen wanneer en waar het handschrift precies is geschreven.

Nadien is het handschrift in het bezit geweest van:

N.N. De notitie 17 A(?) 1689 op fol. 175r.

Balthazar Huydecoper (1695-1778), taalkundige en verzamelaar van Middelnederlandse handschriften (Stein 2003). Zie zijn handtekening op fol. 2r, de datum (van aanschaf?) 6 november 1731 op fol. 171v, en op fol. 1br: 'Het boek Profectus Religiosorum aangehaald in die Materie des sunden MS. 1190. f. 78. col. 2.' Volgens Frans van Lelyveld, in de door hem geredigeerde tweede editie van Balthazar Huydecoper, *Proeve van taal- en dichtkunde* (Leiden, 1782-1794), I, p. 54, is ook de aantekening op fol. 171v over Trithemius en 'Rusbroch' geschreven door Huydecoper (dezelfde hand heeft ook een aantekening geschreven in Hs. 1017, fol. iv-iiir, eveneens met literatuurverwijzingen). Deze hand verschilt echter met die op fol. 1br. In de veilingcatalogus *Bibliotheca Huydecoperiana* (1779; zie over de veiling ook De Bonth 1998, 26-29) staat het handschrift vermeld op p. 120 nr. 4 van de manuscripten in quarto. Het nr. 4 staat ook onderaan aan de binnenkant van het voorplat geschreven.

Henrik Calkoen (1742-1818), advocaat, lid van de Nederlandse Maatschappij der Letterkunde en directeur van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen. Zijn bezit wordt door Frans van Lelyveld vermeld in de *Proeve*, I, p. 53: 'Op den *Catalogus* van den Heer Huydecoper vinden wy bl. 120. N. 4. in Quarto dit MS. ... zijnde gekocht door den Wel. Ed. Heer Mr. Henrik Calkoen, Advokaat voor de Ed. Achtb. Vierschaar der Stad Amsterdam, die de goedheid gehad heeft my het zelve ten gebruike te verleenen ... De *Profectus* is ouder dan de *Materie der sonden* ... want, volgens eenen aantekening van den Heer Huydecoper, wordt het Boek *Profectus Religiosorum* aangehaald in de *Materie der sonden* fo. 78. col. 2.'

Nicolaas Hinlópen (1724-1792), notaris te Hoorn en Alkmaar, lid van de Nederlandse Maatschappij der Letterkunde (zie De Bonth 2011). Zie fol. i: 'Van den Nederduitschen Profectus waarvan buiten 't Exemplaar, 't welke de Hr. Hinlópen bezit, en eertijds den Heere Huydecoper toebehoorde, en dat, 't welk in mijne Bibliotheek is, mij geene bekend zijn, z. Lelijveld aant. op Huydecoper Proeve I D. bl. 53 e.v.' De aantekening is van Cornelis Anthony van Wachendorff (1737-1810), lid van de vroedschap van Utrecht en van de Nederlandse Maatschappij der Letterkunde. Hij was de bezitter van een ander handschrift van de *Profectus*, zoals vermeld in de *Proeve*, I, p. 54 (zie ook *Bibliotheca Wachendorffiana*, p. 103; nu Groningen, Universiteitsbibliotheek, Hs. P.E.9). Dezelfde hand geeft ook een notitie in Hs. 1017, op een blad ingevoegd voor fol. i. De banden van Hs. 1017 (*Dat boec der byen*) en Hs. 1020 komen sterk met elkaar overeen en werden waarschijnlijk in Hinlópens tijd van een nieuwe band voorzien. Hinlópens collectie werd in 1793 in Leiden geveild (zie de *Catalogue d'une magnifique collection de livres*).

Stadsarchief Utrecht. In september 1882 werden een aantal boeken en handschriften uit het Stadsarchief van Utrecht in de **Universiteitsbibliotheek** ondergebracht (Bibliotheek Archief vol. 13, 1881-1882, nrs. 935 en 937). Zij kregen wat de theologische handschriften betreft het signatuur Eccl. 515-527, inclusief Eccl. 518, nu Hs. 1020. Vijf daarvan hadden zowel aan Huydecoper and Hinlópen toebehoord (Hss. 1014, 1017, 1020, 1037, 1335), en vier alleen aan Hinlópen (458, 1012, 1022, 1038). Wellicht zijn ze aangekocht op de veiling van Hinlópen. De overdracht werd vanuit het Stadsarchief geleid door Samuel Muller Fz (1848-1922), die vanaf 1874 gemeentearchivaris was. Een korte beschrijving van de *Profectus* op een vastgelijmd blad op fol. i is ook door hem geschreven. Voor het nummer 669 rechtsboven, vergelijk soortgelijke aantekeningen van Muller in Hs. 458 (nr. 662) en 1335 (nr. 676).

Aangehaalde literatuur

- Bibliotheca Huydecoperiana sive catalogus librorum ... Balthazar Huydecoper: auctio publica fiet ... 29 martii & seqq. 1779* (Amsterdam, 1779).
- Bibliotheca Wachendorffiana, sive, Catalogus librorum ... quos ... collegit ... C.A. v. Wachendorff ... quorum publica fiet auctio, Trajecti ad Rhenum ... die lunae, 29. Aprilio et seqq., anni MDCCCXI* (Utrecht, 1811).
- Bonth, Roland J. G. de, *De aristarch van 't Y, De "grammatica" uit Balthazar Huydecopers Proeve van taal- en dichtkunde (1730)* (Maastricht, 1998).
- , 'Nicolaas Hinlôpen: een opkomende "taalbaas"', *Voortgang* 29 (2011), 163-183.
- Bruin, C. C. (red.), *Middelnederlands geestelijk proza* (Zutphen, 1940).
- Catalogue d'une magnifique collection de livres* (Leiden, 1793).
- Dellen, R. van, *Van Prefecthof tot Prinsenhof: geschiedenis rond het Martinikerkhof te Groningen* (Groningen, 1947).
- Deschamps, J., *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken. Tentoonstelling ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*. 2e herziene druk (Leiden, 1972).
- Huydecoper, B., *Proeve van taal- en dichtkunde, in vrijmoedige aanmerkingen op Vondels vertaalde Herscheppingen van Ovidius*, 2de editie, Frans van Lelyveld & Nicolaas Hinlôpen (red.). 4 vols (Leiden, 1782-1794).
- Kettenis, Greet, *De handschriftenverzameling van Balthazar Huydecoper (1695-1778)*. Onuitgegeven bijvaksriptie, Leiden, 1981: Leiden, Universiteitsbibliotheek, BNM, Script. SS 6.
- Lieftinck, G. I. & J. P. Gumbert, *Manuscrits datés conservés dans les Pays-Bas. Catalogue paléographique des manuscrits en écriture latine portant des indications de date*. 2 vols (Leiden, 1964 en 1988).
- Pansters, Krijn, *De kardinale deugden in de Lage Landen, 1200-1500* (Hilversum, 2007) 166-167.
- Scheepers, Kees, *Bedudinghe op Cantica canticorum, vertaling en bewerking van Glossa tripartita super Cantica*. 2 vols (Leuven, 2006).
- Schuitema Meijer, A. T., & Eef van Dijk, *Inventaris van de archieven van het Klerke- of Fraterhuis te Groningen en de daarmee samenhangende stichtingen* (Groningen, 1973).
- Smits, C., 'David van Augsburg en de invloed van zijn Profectus op de Moderne Devotie', *Collectanea Franciscana Neerlandica* 1 (1927), 171-203.
- Stein, R., 'De heer Huydecoper bezit ze; maar wie meer? Balthazar Huydecoper (1695-1778)', in: W. van Androoij, et al. (red.), *Der vaderen boek: beoefenaren van de studie der Middelnederlandse letterkunde. Studies voor Frits van Oostrom ter gelegenheid van diens vijftigste verjaardag* (Amsterdam, 2003), 11-21, 255-256, 289-291.
- Stooker, Karl & Theo Verbeij, "'Uut Profectus". Over de verspreiding van Middelnederlandse kloosterliteratuur aan de hand van de "Profectus religiosorum" van David van Augsburg', in: T. Mertens et al. (red.), *Boeken voor de eeuwigheid. Middelnederlands geestelijk proza* (Amsterdam, 1993), 318-340 en 476-490.
- , *Collecties op orde: Middelnederlandse handschriften uit kloosters en semi-religieuze gemeenschappen in de Nederlanden*. 2 vols (Leuven, 1997).
- Tiele, P.A. & A. Hulshof, *Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Universitatis Rheno-Trajectinae*. 2 vols (Utrecht, 1887 en 1909).

Korte inhoud

Per hoofdstuk (rechts aangegeven met nummering) is er een korte inhoud geschreven om een overzicht te krijgen van de verschillende onderwerpen die aan bod komen in dit handschrift.

1. Hier beghint dat spiegel der moniken

Je bent hier om God te dienen en al horen alle mensen God te dienen, het is vooral de taak van degenen die hij anders geschapen heeft dan de andere. Hij heeft hen geschapen met verstand en heeft hen het goede voorbeeld gegeven, hij is bereid hen het eeuwige leven te geven en heeft voor hen gezorgd als een moeder voor een kind. We zijn het dus aan de andere mensen schuldig en aan God zelf om van hem te houden.

2. Van ghehoersamheit

Je hebt je hand aan God gegeven, en daarom is het niet toegestaan te leven naar je eigen wil, want om een kunst te leren moet je je meester volgen en je eigen bevindingen achterlaten.

3. Van vrede te holden mitten prelaten

Heb vrede met de priesters en spreek geen kwaad achter hun rug om, want de taak om de zondige mens te wreken behoort aan God. Gehoorzaamheid aan God is het begin van een geestelijk leven. Eerst zullen oefeningen van het menselijk lichaam aan bod komen en daarna geestelijke oefeningen.

4. Vander mate des wakens

Sta op tijd op, zodat je oprecht bent naar God in je gebeden en hem daarna inniger kan dienen. Werp in de ochtend alle gedachten van de nacht af, door lichaamsoefeningen of knielen. Op die manier kan er devoter en beter gewerkt worden overdag.

5. Vanden dienste des godes

Dwing het lichaam de geest te dienen. De engelen en de goddelijke mogendheid zijn dichtbij en gedraag je daar ook naar. Toon devotie en geef het goede voorbeeld aan andere mensen.

6. Vanden capittel

Wees je bewust van je geweten, wanneer raad gevraagd wordt of je beschuldigd wordt. Dit geweten is belangrijk. Mensen met veerkracht zullen naar God geleid worden.

7. Van berespene

Geef het goede voorbeeld met woorden en exempelen aan degenen die na jou komen. Zorg dat je je slechte gewoontes kwijt raakt maar je goede behoudt zodat je het goede voorbeeld kan geven aan je navolgers.

8. Vander tafelen

Eet niet gulzig, maar met manieren. Zorg ervoor dat je de Heer dankt en dat je gematigd eet. Denk eraan dat anderen minder hebben en stort je niet op lekkernijen. Het innerlijke is belangrijker dan het uiterlijke.

9. Vander mate des etens ende drinkens

Eet goed, maar wees niet te gulzig, houd een balans tussen eten en drinken, zodat de taken die uitgevoerd moeten worden ook uitgevoerd kunnen worden.

10. Vanden dormiter

Wees rustig in de slaapzaal en gedenk God, hij waakt over ons als wij slapen. Bij het slapengaan denk je eerst aan God, om zoete dromen te hebben en uitgerust te zijn. Wanneer je niet slaapt en ligt te draaien, doe dat dan behoorlijk. Om te beestachtig gedrag te voorkomen liggen we gekleed en gegord.

11. **Vander mate des slapens**

Net zoals maat houden met eten belangrijk is, is ook te lang slapen niet goed voor je. Onttrek je van een te lange slaap want te lang slapen kan leiden tot de vleselijke minnen die bedekt moet worden onder de mantel van bescheidenheid. Je zult ook voor je navolgers het goede voorbeeld moeten geven.

12. **Vanden arbeide**

Naast werkzaamheden in de kerk dien je het huis schoon te houden, kleding te wassen en dergelijke zaken. Ook moet je de zieken dienen.

13. **Van dienen ter missen**

Dien graag in de mis, want dit is een engelendienst, een werk van goddelijke liefde en dienstbaarheid. God wil ons leiden naar het sacrament waar God in mensenvorm naar de aarde kwam om ons te verlossen en rechtvaardig te maken. Wij moeten zorgvuldig zijn met onze woorden en gedachten en in ons werk.

14. **Van bijchten**

Je dient minstens drie keer per week te biechten en in de biecht alles open te vertellen wat je gedaan hebt sinds de laatste biecht. De biechtheren zullen voor je bidden en genade vragen aan God.

15. **Vander cellen**

Wees graag in je kloosterkamertje om te lezen over de oude vaders uit Egypte, om hiervan te leren en hun glorie te verkrijgen. Bestudeer het heilige schrift om het goede van het kwade te kunnen onderscheiden.

16. **Vander disciplinen**

De heilige engelen leven met ons en zien alles wat je doet, leef daarom alsof je altijd gezien wordt door iemand en wees oplettend met wat je ziet, ruikt en aanraakt.

17. **Hoe du dij hebben onder die broeders**

Spreek beleefd en vriendelijk tegen je broeders en spreek geen of hoor niet graag boze woorden, want wat men graag hoort, spreekt men ook graag.

18. **Van schemelheit**

Wees eerbiedig, zwijgzaam en gehoorzaam, in de hoop dat je geduldig zal worden.

19. **Hoe du dij hebben salst in dinen gane**

Straal in je gang waardigheid uit. Ga niet rennen, met opgeheven hoofd lopen of met de armen zwaaien.

20. **Van sittene**

Wanneer er plaats wordt genomen, mag het been niet zichtbaar zijn.

21. **Van lachene**

Een lach moet zacht zijn, niet te vaak voorkomen en zonder schateren.

22. **Van woerden ende uan achterspraken**

Woorden mogen niet lelijk of spottend zijn, maar er moet aardig en net tegen mensen gesproken worden. Zwijg over iemand als deze er niet bij is. Wanneer je toch iets ter ore komt over een persoon die er niet bij is, vertel dit dan niet aan de betreffende persoon, daarmee behoed je hem voor nare gedachten.

23. Van berominghe

Wees bescheiden in de lof over jezelf of anderen. Waag je niet aan spot, ijdele woorden of eden.

24. Van ydelen woerden

Spreek geen lege woorden, ook al lijkt het niet erg ze te spreken. De overgang naar schadelijke woorden is klein, waar mensen hinder van zullen ondervinden. Spreek graag over God, maar luister nog liever. Hoor de woorden van een ander aan en redetwist daar niet over, maar spreek zelf de waarheid om zo het goede voorbeeld te geven.

25. Vanden spreken

Spreek niet luid, maar gewoon en rustig. Gebruik aangepaste taal ten overstaan van ouderen of oversten. Een oudere zal leren en een jongere zal luisteren en naar hem leven.

26. Van ledicheit te scuwen

Schuw om tijd te verdoen met niets of onnuttig te zijn.

27. Van pensinghe

Wees vrijgevig en volg God. Jezus is ons voorbeeld voor alles wat we doen; zitten, liggen, gaan, staan, eten, drinken en spreken met anderen en of alleen.

28. Van idelre glorie

God hoort graag devotie en puurheid, geen ijdele glorie. God heeft liever dat je hem aanspreekt dan dat je luid tot hem zingt en daarmee je stem breekt. Je mag hem enkel aanspreken met devotie en puurheid, slechte emoties zijn uit den boze.

29. Hoe du dij buten salt hebben

Het is beter om thuis te blijven als een geestelijk mens dan je onder het volk te begeven als je bij God wilt komen. Mensen benemen je devotie, maken de vurigheid van je geest lauw en maken je sterke wil om deugdzaam te zijn week.

30. Vanden oghen te behoeden

Wanneer uit huis gegaan wordt, dient op straat niet te veel door de ogen opgenomen te worden, om je te behoeden dat behoeften onbedwingbaar worden of 's nachts in dromen tot je komen. Je dient je aan Jezus Christus te wijden en wanneer je weer thuis komt, dien je nog steeds devoot en rein van hart te zijn.

31. Hoe du dij hebben salst alstu wanderst

Ga vreedzaam. Van schelden wordt niemand beter, ga daarom zachtmoedig met mensen om. Kijk eerst naar jezelf alvorens anderen licht te corrigeren. De deugd wordt niet geleerd door middel van ondeugdzaamheid. Neem ook op weg en in een herberg de tijd om te bidden en na te denken. Laat je devotie buitenshuis niet bekoelen.

32. Van gueden exemplen

Wees onder mensen een goed voorbeeld wat betreft je trouw aan God. Wij maken deel uit van het gezin van Jezus Christus en wij zijn onder de mensen om de liefde voor God te verspreiden. Vermijd drang naar luxe en boosheid.

33. Vanden wiuen

Wanneer je met een vrouw spreekt dien je haar hand niet vast te houden, dicht naast haar te zitten en te lachen of te fluisteren. Men zou kwaad kunnen vermoeden en dat bezorgt je een slechte naam. Ga geen vriendschappelijke relatie met een vrouw aan, ook al is zij een heilige. Want behalve de vleselijke bekingen die daar vaak van komen zal de zondelijke begeerte onrust in je hart veroorzaken. Dit leidt weer tot droevigheid, en onderlinge verwijdering door onvervulde verlangens. Een goed mens dient deze dingen dus te schuwen en zijn hart er niet mee inlaten. Heb goede vrouwen lief in je hart, maar laat je verder niet met ze in.

34. Van vryheit des herten

Wees eigen meester over je hart en laat je enkel leiden door God en door je oversten in dienst van God.

35. Ene uertreckinghe dese uoerscreuenre dinghe volghet hier nae

Een uiteenzetting van voorgenoemde punten. Wees je overste gehoorzaam en vreedzaam met de broeders. Veroordeel niet zomaar iemand, wees dienstachtig en bescheiden, gebruik geen ijdele woorden, spreek simpel, zakelijk en vreedzaam. Spreek de waarheid en niet achter iemands rug, hoor niet graag roddels en haat niemand. Wijs geld van de hand en bemin de heilige armoede. Heb geen omgang met vrouwen. Alle eer in de wereld staat in schril contrast tegenover het lijden; heb medelijden.

36. Hijr beghint ene vermaninghe

Hier een herinnering aan alle gegeven verplichtingen in dit werk.

37. Van vrede te hebben

Men moet de wijsheid in pacht hebben, sober leven en niet te veel spreken.

38. Hier uolghet nae staet ende leuen een iegheliken menschen die toe nemen wil

Vergroot de deugdzaamheid in het leven. Bestrijd en voorkom dat je zonden begaat, wees onderdanig en gehoorzaam en heb vrede met iedereen.

Editie en transcriptie

Alle letters zijn getranscribeerd zoals ze ook in het handschrift staan. Dus ‘u’, ‘v’, ‘y’, ‘i’, ‘j’ en ‘ij’ zijn genoteerd zoals in het handschrift. De ‘u’ en ‘v’ en de ‘y’, ‘ij’ en ‘i’ zijn uitwisselbaar en worden ook zodanig gebruikt door de kopiist (bijvoorbeeld ‘vyt’ voor het woord ‘uit’). Het komt vaak voor in de tekst dat er een klein cirkeltje boven de letter ‘u’ staat, om aan te geven dat het hier om de ‘u’ gaat. Dit voorkomt verwarring want u, ii en n lijken allemaal veel op elkaar (zie bijvoorbeeld 5v27 en 6r4 en 10). Dit is niet apart getranscribeerd.

Hoofdletters, kleine letters, leestekens, spaties en kleuren (zie ‘Opmaak’ beneden) zijn in principe zoals in het origineel weergegeven. Er zijn enkele uitzonderingen: de interpunctie is zo simpel mogelijk uitgeschreven omdat de exacte weergave uit het manuscript moeilijk te handhaven is. Gewone punten staan vaak op de regel maar zweven ook zo nu en dan halverwege. Omdat hier weinig consequentie in te ontdekken is, worden alle punten hetzelfde weergegeven. Voor de diverse voorkomende dubbele punten geldt dat ze allemaal worden weergegeven als ‘:’. Ze zijn soms te vinden met een uitschieter aan de hoogste punt (bijvoorbeeld fol. 3r19, 9r10 en 28), de laagste punt (9r11 en 16 en 11v25) of aan beide punten (11r18 en 7v15). Het zou weinig toevoegen dit allemaal apart weer te geven. Wanneer de punten gerubriceerd zijn, is dit uiteraard wel zo weergegeven.

Sommige spaties zijn lastig te zien als woorden dicht op elkaar geschreven staan. Hierbij hebben we naar eigen goeddunken getranscribeerd zonder toelichting. Het komt voor dat er in het Middelnederlands woorden aaneen geschreven werden waar wij dat tegenwoordig niet zouden doen en andersom, zo ook in dit handschrift en in de transcriptie.

De afkortingen hebben we opgelost en het opgeloste deel ervan gecursiveerd.

Er staat een aantal keer een gerubriceerde kleine letter 'w' na een punt. Aangezien enkel hoofdletters in deze tekst duidelijk met rood gekleurd zijn en deze letters 'w' zich steeds na een punt aan het begin van een nieuwe zin bevinden is ervoor gekozen ze als hoofdletters neer te zetten, zie bijvoorbeeld fol. 2v5 en 28 en 3r5 en 10.

In dit manuscript wordt veel gebruik gemaakt van regelopvulling. Er zijn drie veel voorkomende vormen van regelopvulling in deze tekst.

Rode punten: na elke rode titel in de tekst, met uitzondering van de aanhef. Soms staan er ook rode punten vóór de titel.

Een '~' of 'α': bijvoorbeeld fol. 2r12 en 3r5 en 9.

Doorgestreepte letters ('a', 'n'/'u', 'w'): zie fol. 2r13, 5r10, 6r10 en 19, 7r17, 7v20, 8v15, 9v1, 10r26, 11r23, 12v21, 13v 9, 14r22 en 15v21.

Aangezien we de tekst als doorlopende tekst hebben getranscribeerd, is deze regelopvulling niet weergegeven.

Opmaak

In de tekst staan korte titels met rode inkt geschreven, bij elke titel staat een door Huydecoper later toegevoegd getal in de linker- of rechtermarge marge als paragraafnummer. De lay-out van de tekst is ingedeeld op basis van deze titels en de bijbehorende nummers.

Het komt op fol. 7r, 10r, 11v, 13v, 14v en 15v voor dat er een soort paragraafteken in de tekst terug te vinden is. Dit teken wordt in de transcriptie als het begin van een nieuwe alinea opgemaakt.

De initialen zijn in de transcriptie in het rood, vet gedrukt en onderstreept. De rubricering is enkel rood gemaakt. De titels van de hoofdstukken zijn ook rood en in onze transcriptie tevens vet gedrukt. Hiermee worden ze onderscheiden van eventuele andere woorden die de kopiist in het rood heeft geschreven.

Waar de kopiist een woord heeft doorgestreept, hebben wij dat ook als zodanig overgenomen. Als het met rood is doorgestreept, staat dat vermeld in een voetnoot.

Wanneer er iets in de marge genoteerd staat hebben we dat overgenomen in de tekst op de plaats waar het volgens de aanwijzing hoort te staan. Kleine foutjes of onregelmatigheden zoals gaten in het perkament zijn uit de tekst gehaald. Bijvoorbeeld fol. 3r13 (hemt), 5v16 (als), 7r26 (dubbel 'oec') en 7v10 ('te' en 'ende' doorgestreept). Woorden die niet goed meer leesbaar zijn of zijn weggekrast staan tussen twee vierkante haken. Significantere fouten of grote gaten die de tekst duidelijker beïnvloeden staan met een noot aangegeven, evenals verdere andere bijzonderheden.

Editie Hs. 1020 Spiegel der monniken (fol.2r-17r)

[fol. 2 recto]

[1] **Hijr beghint dat spiegel der moniken.**

TEn alder irsten seltu merken waerom du ghecomen bist toten cloester of int conuent. om niet anders en quamestu hier dan alleen om god op dat hi solde sijn dijn loen in dat ewighe leuen. alsoe alstu om niemant anders hier ghecomen bist. alsoe en saltu niet afterlaten du en arbeides neernstelike dat te vercrighen. al siestu exempel *van laeuheit* in enen anderen. du bist hier ghecomen om gode te dienen. dien sculdich sijn alle creature te dienen want sie niet en heuet dan van hem. ende sonderlinghe is sculdich hem te dienen die mensche *van dien* dat hi is. *ende van dien* dat hi weet *ende van dien*¹ dat hi mach **E**nde al is dat sake dat hem alle creaturen dienen na hoerre machte. vele meerre isset die mensche sculdich dien hi niet ghescapen en heuet als ander creaturen. mer bouen dien heuet hi en uerciert mit verstandnisse. *ende* heeft den gheedelt mit vrien wille. *ende* heeft den ghemaect heer der werelt ende hem seluen ghelijc. *ende* heeft sijn natuer aenghenomen. *ende* heuet hem exempel ghelaten te leuen mit sinen leuen. *ende* heuet oen verlosset mit sinen bloede vanden ewighen doot. *ende* heeft hem inghestort sinen heilighen gheist ende heuet *hem* sijn vleesch ghegheuen in eenre spise. ende heuet hem besorghet als een moder hoer cleyne kindekijn. *ende* heuet hem bereet te gheuen dat ewighe leuen te erue. **S**ith hoe seer wij sculdich sijn voer ander creaturen hem te minnen *ende* bouen al die ons bouen ander creaturen der werlt ghemint heuet

[2] **van ghehoersamheit**

Ende want du dij seluen. niet en ghetrowes te weten wat god wil daer in hebstu dij ghegeuen onder enen anderen. op dat hi dij regiere ende [fol. 2v] hebste hem dijn hant ghegeuen in professien op dat hi dij leyde inden weghe godes. ende aldus en ist dij niet gheerloft voertmeer te leuen na dinen wille. mer na den wille dijns leyders, daer hi dij ghebiet te gaen daer saltu allene gaen. *ende* dat hi dij uerbiet dat saltu laten. **W**ant die ene kunst wil leren sal sinen meester uolghen ende afterlaten sine eyghen vindinghe. ende des ghelikes die sieke mensche die gheerne cortelike ghesunt waer sal holden die diete die hem die phisiker set. In desen manieren en saltu niet segghen of doen dattu vermodeste dat dijn ouerste niet hebben en wil. du hebste dij *hem* ghegheuen omme dat rijc der hemelen. daer *omme* en bistu dijns selues niet. mer des ghenen den du dij vercoft heues. **E**nde hier omme en is dij niet gheerloft te doen sonder sinen wille. want hi is here van

---

¹ In het manuscript staat 'dien' in de rechtermarge, er wordt vanuit de tekst naar verwezen met een renvooiteken.

dinen willen. *ende* als een mensche een anders dinc ghebruket tieghens sinen willen dat is diefte ende die dief en comet niet inden hemel. onse regierers sijn inder stat ons heren ihesu christi² ouer ons. *ende* daer omme sullen wij hem onderdanich wesen als gode ende niet als menschen. want om horen willen en hebben wij ons niet onderdanich gheworpen. mer om godes willen. *ende* die knecht en is niet meerre dan sijn here. Alsoe saltu dij hem gheuen dat hi vryliken dij ghebieden mach te doen *ende* te laten dat hem dunket dat dij oerbaerlic is. want ist dat hi dij ontsiet soe is die knecht bouen sinen here. *ende* die discipel bouen sinen meester

[3] **van vrede te holden mitten prelaten**

HEbbe altoes vrede mit dinen prelaten en sprec hem achter horen rugghe gheen quaet. noch en hoerres niet gheerne. **W**ant god sunderlinghe³ dese sunden wreket inden ondersaten inder tieghenwor- [fol. 3r] digher tijt. noch en weghe hoer ghebreke niet groet. mer mede lide mit hem. als mit menschen. want in vele bewindens en mach men ghebrec niet wel scuwen.

Mer dat wij in hem begripen dat is meer onse scolt dan van horen sunden. **W**ant het uallet dicwile dat een doet uoer goed. want wij sijn meninghe niet en weten dat wijt ordelen vor quaet. **E**er sie in dinen herten. *ende* uersmaet den ghenen niet die in sijn stat is. hoer ordinancie ende settinghe die sie setten om dinen oerbaer en nim niet qualiken noch en hebber gheen uerdriet in. **W**ant sonder saeke en doen sijn niet. al ist dattu niet wetes: die simpellike *ende* eenuoldelike wandert inden weghe godes si en scaden hem niet. het vromet hem tot meerre verdienten. **D**ie waer ghehoersam mensche sal alsoe uoertgaen in des coninx wech. dat is inden gheboden godes al waer dat sake dat daer ghene statuten der menschen en waren die hem dwonghen. nochtan solde hi hem selven dwinghen *ende* hoden van allen dat hem niet en dient tot sijnre ewigher salicheit: want bi den statuten waerden belet dierre lude ghebrecke die die mate niet holden en connen. **N**a dat gheseit is van ghehoersamheit wilc een beghin is gheestelics leuens. **G**aen wij voert tot anderen punten *ende* irst tot oefeninghe des lichaems *ende* daer nae tot gheesteliker oefeninghe. want irst en is niet dat gheestelic. mer dat vielic is. *ende* daer nae dat gheestlic is of manierlic is

[4] **vander mate des wakens**

Wake een weinich alstu moghes vor metten op dat dijn gheest gherecht waerde to gode in dine ghebede op dattu daer nae sober *ende* innigher sijste inden dienste godes. *ende* in sinen loue *ende* alstu ontwaken war- [fol. 3v] des soe werpe wech alle dine ghedachten *ende* droeme die gedroemt

---

² Afgekort als 'xpi' met een afkortingsstreep boven de 'i'.

³ Hier staat in de tekst aan het begin van de regel een letter met rood doorgestreept. Het is de aanzet van de 'w' van 'wreket', en in dit geval dus geen regelopvulling maar een foutje van de kopiist.

sin inder nacht als dij die duuel gheerne becoren solde. ende dat irste van dinen ghedachten ende werken offer gode in dinen ghebede of mit gueden ghepeinse mit oefninghe des lichaems of mit knielen hent⁴ datstu enighe deuotie crighes ende die ydele ghedachten die enen dan alre meest moyen doe uan dij **Ende** hier omme suldi alden dach deuoter wesen *ende* bereder to allen gueden wercken

[5] **vanden dienste godes**

INden dienste godes soe en wes niet traech noch verdrietich mer dwinc dat licham⁵ te dienen den gheest. stant eerbaerlike *ende* singhe vromelike uor den enghelen die daer bij dij sijn. lachen *ende* idele woerde scuwe daer du uor den oghen der godliker moghentheit mit reuerencien staen selt. **D**ie woerde der psalmen brenghe uoert ondersceidelike ende uolmakelike. *ende* en loep niet lichtueerdelike doer dat coer *ende* ganc niet vyt eer die ghetide gheeindet sijn ten dade noet **E**ermen die ghetide beghinnet soe uerwecke dijn herte in deuocien **Ende** want wijs niet en doen soe sin wij also traech *ende* lawe noch to gheenre devocien beweghen. **Ende** aldus gaen wij van daen als wij inghenghen colt ende ontbonden. sich dattu inden beghinne van dij werpes idele ghedachten *ende* dattu merkes op die dinghen die men singhet anders en moghestu daer of niet gheledicht werden Na dat ambocht so holt dij naerstelike in deuocien diestu ontfanghen hebbes. ende en stoert dij niet staphants vyt tot idelen dinghen. **Ende** ist dat sake dattu ghene deuocie en hebste *van binnen* holt dij nochtan oft moghes⁶ reckelike *van buten* in swaerheit der zeden gode te eren *ende* ander menschen tot goeden exempel

[6] **vanden capittel**

INden capittel en sprec niet vele dan dat harde oerbaer- [fol. 4r] lic is *ende* dat selue oetmodelike⁷ *ende* sachtelike. dij(n) schult segghe oetmodelike *ende* alstu berespet waerdes soe antworde saftelike *ende* en onsculdich dij niet alstu berespet waerdes **I**s datmen dij rades uraghet van enighen dinghen soe segghe vrylike dat dij oerbaerlike dunket wesen. **I**s dat sie niet en doen na dinen rade en achtens niet noch en wil tine niet hardelike bescermen laet dij ghenoghen dattu dijnre consciencie ghenoech ghedaen hebbes. **I**n iemant te wroghen uan ghebreke wes anxtuallich *ende*

---

⁴ In het manuscript staat 'hent' in de linkermarge, er wordt vanuit de tekst naar verwezen met een renvooiteken, 'hent' moet gelezen worden in plaats van 'mit', dat in de tekst met rood is doorgestreept.

⁵ In het handschrift staat 'licham' in de rechtermarge, er wordt vanuit de tekst naar verwezen met een renvooiteken, 'licham' moet worden gelezen in plaats van 'herte', dat in de tekst is weggekrast.

⁶ In het handschrift staat 'oftu moghes' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken dat tussen 'nochtan' en 'reckelike' staat.

⁷ In het handschrift staat 'ende sachtelike. dij(n) schult segghe oetmodelike' omkaderd in de rechtermarge, er wordt vanuit de tekst naar verwezen met een renvooiteken.

seg dattu wetes ghedaen tieghen die reghel. *ende* tieghens die ordinancie die gheset is sonder hate *ende* mit saften woerden *ende* mit enen ghesaten aensichte. *ende* dattu niet en weetste dat en biste niet sculdich te segghen **En** wil nieman besculdighen van wane. want die waen dicwile bedrieghet. die ghene diet dij gheseit heuet salt uoer hem seluen segghen is hi daer tieghenwordich. *ende* is hi daer niet tieghenwordich soe ne moghestu niet prouen dattu segste wanttu ghene tughe en hebste **En** wil niet beswaert warden als men dij besculdighet. mer segge dine scolt selue oetmodelike ist waer *ende* cleyne datmen dij betijt want meer confusie saltu hebben is dattu dij hardelike onschuldichste dan oft u belies oetmodelike dine scolt. mer ist groet *ende* niet waer *ende* mochtet ander menschen schenden soe beghere oetmodeliken datmen dij hore. *ende* segghe mit corten *ende* mit saften worden dattu daer niet sculdich aen en bist. die knecht godes en sal niet ontsien confuys te weerden uanden menschen daer die consciencie hem niet en besculdicht uor gode. mer sal uerduldelike liden dat hem god toe sent te liden

[7] **van berespene**

Wanneer du berespet werdes van enighen ghebreke soe ual op dine knien *ende* seg dijn scolt. dit is een olde settinghe in gheesteliker uersameninghe vanden heilighen ghegheuen. du sulte hier om arbeiden also [fol. 4v] als dij is ghegheuen die⁸ oerde van dinen ouersten. also ghif die voert die nae dij comet also verre als in di is miten woerden *ende* mit exemplen. **Noch** ghene quade ghewoenten en lere noch en brenc daer in **Noch** en laet niet wech gaen enighe guede ghewoente van dijnre versumenisse noch in di noch in enen anderen: **W**ie dat ander menschen exempel laet het si gued of quaet hi sal deelachtich wesen die werken sijnre na uolghers inder pinen of inden hemelschen loue

[8] **vander tafelen**

As du ander tafele sittes so wil niet harwardes *ende* darwardes sien. noch wie bij dijnre siden sit *ende* wat hi doet *ende* wat hi uor hem heuet. du salte allene gode uor oghen hebben *ende* dij seluen. **E**t manierlike *ende* niet gulselike oft u niet uersadet en mochtet werden. En stort dij niet byt altemael op die spise als een hongherich hont die niet uersaet en mochte werden. Noch mit wilden oghen noch mit onrustigher herten en sich *omme* wat dat is op der tafelen *ende* en beghere niet ere to saden dijn oghen dan dijn maghe mer danc den here daer uan dat dij dat werden mach. *ende* heb altoes lieuer wat ghebrecs te liden dan te oueruloyen. en versmae niet dat datmen dij

---

⁸ Het woord 'een' is weggekrast en ernaast staat een renvooiteken dat verwijst naar 'die', dat boven de regel geschreven staat.

voersettet noch mins niet in onweerden ist te luttel ghesolten of ghecoket mer dencke dat uele⁹ menschen mit min ende snoder dinghen *hen* liden. *ende* dattu uerwarpste solden som ander vor¹⁰ grote leckernie rekenen: armoede die lieue vriendinne *christi*¹¹ behaghe dij in allen dinghen *ende* om helse vriendelike inder tafelen. inder spise. in clederen in ymbolen in boken in tuinneren in allen **S**ich wat oetmodigher ghelaet hebben die *armen* hoe simpel antworde. **E**nde en laet ghene claghe van dij ghehoert werden van dat die spise te luttel ghesolten is of dattu te snode- [fol. 5r] lic¹² ghecleet biste mer reken dij *onwaerdich* dierre dinghen die du hebste. **W**ant uan ghebreke der *utersten* dinghen wasset die gracie innersten dinghen in eenre gueder consciencie. *ende* des ghelikes weder om ouerulodicheit vterster dinghen maect armode innerster dinghen

[9] **vander mate des etens ende drinkens**

Vander mate teten of te drinken is swaer te gheuen een regel mer holt dat middel tusschen desen twee dattu niet alsoe luttel en nemes dattu alre crancke werdes *ende* den ghemenen arbeit niet doen en moghes. **O**ec en nim also uele niet. dattu ouermids spise *ende* dranc onbequame waerdes te bidden of te lesen of to doen dat oerbaerlic is tusschen desen twee soe weet hiet bet diet ondersoect heuet

[10] **vanden dormiter**

Opten dormiter wes rustich op dat niemant tonrusten of ghehindert weerde uan dij. honeer du ontwake werdes so ghedencke alte handes godes *ende* danke hem. want hi wakent op ons als wij slapen om ons te behoeden **E**er du beghinste to slapen so dencke eerst om gode *ende* sprec dijn gebet of denke wat godes op dattu hier in ontslapen werdes *ende* so sal dij die slaep soeter wesen *ende* selte hebben reyne drome *ende* selste ontwaken werden innigher *ende* du selte snelliker opstaen *ende* du salst lichter weder comen toe der deuocien diestu haddest: *ende* al ist den ghenen die slapen niet te tyen dat sie onwetende doen of dat si liden het is nochtant seer onbehoerlic dat een gheestlic mensche leit *ende* slapet als een beest mit vytgheworpen handen *ende* mit anderen leden onmanierlic. **E**nde hier *omme* ligghen wij alre meest ghecleet *ende* ghegordt om ghene macht to hebben die hande laten te gaen haerwarts *ende* daerwarts *anden* [fol. 5v] naecten lichaem *ende* **om**bereder¹³ te sijn op te staen to beden

⁹ In het manuscript staat 'uele' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

¹⁰ In het manuscript staat 'vor' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

¹¹ Afgekort als 'xpi' met een afkortingsstreep boven de 'i'.

¹² In de tekst staat 'snodedelic', een foutje van te kopiist.

¹³ De letters 'on' zijn weggekrast en ervoor staat een renvooiteken dat verwijst naar 'om', dat boven de regel geschreven staat.

[11] **vander mate des slapens**

Vander mate des slapens holt dat uerseit is vander mate teten also dat die leden *ende* die sinnen vermaect warden uander rust des slapens. *ende* die mensche niet en weerde lawer *ende* domper uan uerstandenisse. want die langhe slaept dient den sunden tijs der dogheden naerre alstu dat middel niet wel holden en moghes datstu vyt der bernender minnen des gueden willen¹⁴ den noetdurfte dijns lichaems wat ontreckest biwilen. dan du uan vleyschelijker minnen onder die mantel der bescheidenheit dijn lichaem vet vodeste. na datter ghescreuen staet beter is die ongherechtheit des mannes. dan dat weldoen des wiues. dat is hi is beter die ontsteken is mit hemelscher begheerten *ende* daer vyt sijn vleische pinighet mit noetdurfte hem¹⁵ ontreckende dan die uan uleyschliker begheerten sinen licham ghift al sijn ghemac. *ende* al is dit gued *ende* bequaem to enen gheesteliken voertganc. nochtant sal ment bescheidenlike doen. op dattet lichaem niet uerderuet en weerde eer sijn tijt *ende* op dat hi oec uolghen mach dat conuent sonder murmurieren. *ende* die strencheit der orden mitten anderen broders. want die na di comen in een conuent die en merken niet wattu voer hem ghearbeit hebste inden conuente mer sie sien aen wat exempelman du hem uoerdraghes in waken in arbeide in eten *ende* in ander punten vander orden in welken si willen dat die oltste vander orden hem uoergaen anders soe weerden sie ghestent van hem. of si beghinnen soe na to uolghen *ende* sparen hoer lichaem meer dan noet is *ende* nutte is. si en merken niet wat sie uan binnen goeds uerdient hebben mer wat si uan buten toenen. gode bistu sculdich innicheit [fol. 6r] van binnen *ende* dinen enen kersten gued exempel van buten. op dattu uan beide moghete doen. so is dij noet bescheidenheit waer bij du dinen lichaem moghete vrodelijke castien op dattet niet den gheest hinderlike en sij *ende* du et oec bescheidelike vodes dattu staende bliues

[12] **vanden arbeide**

Totten ghemenen arbeit wes bereet in die koken in der kerken *ende* in anderen dienst. *ende* alre liefste to den dienste die ander uersmaden te doen. als holt te draghen dat huys te veghen. die potten scoen te maken *ende* ander ymbodel vanden huse *ende* die vulnis vyt den huse te draghen. *ende* der broders rocken te reynigen vanden wormen of hoer uoeten te wasschen *ende* bouen al gheerne den sieken te dienen

---

¹⁴ In het manuscript staat 'des gueden willen' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

¹⁵ In het manuscript staat 'hem' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

[13] **van dienen ter missen**

Totter missen diene gheerne. want dat is een enghels dienst. die enghelen dienen haren heren gheerne ouer al. **I**n desen dienste is menigherhande vrucht gheleghen eerst dat een mensche een gued werk doet. ten anderen male is een werk der godliker liefden. ten derden male een werc der devocien daer du gode mede nakes inder bedinghe. **T**en vierden male ist een werc der enghelen. mit wien du gode dienste daer hi tieghenwordich is *ende* vyt desen sullen sie **dij**¹⁶ dienstachtich wesen want du hoer mede werker biste **E**nde hier om en is die priester den du dienste niet allen scoldich uor dij te bidden mer oec alle die daer bi staen¹⁷ wilker dienst du doet. ummer alle die heilighe kerke al eertrike doer is sculdich voer dij te bidden. wanttu aller ghelouigher menschen dienste voerste die horen heren die uanden hemel comet mit groter deuocien *ende* mit danc *ende* mit loue gheerne dienen solden. het mach tinne ontgaen onse here god en loentem in desen leuen die gherne dient ter missen toten heilighen sacrament. welk sacrament [fol. 6v] niet heiligher noch niet beter wesen en mach in hemel *ende* in eerde *ende* dat in eenre maniere een sunderlinghe¹⁸ bewisinghe is godliker werdicheit *ende*¹⁹ liefden tot ons waert het schijnt dat god niet min en doet in dien dat hi waerdicht te comen vanden hemel opt oltaer dan doe hi vanden hemel quam *ende* nam aen menschelike nature. *ende* hier in heeft hi ons ghelaten sijnre weldaden ghuechnisse als dat hi mensche wart *ende* “ons” dat hi verloset heuet *ende* dat hi gheglorificiert wart. *ende* ons rechtueerdich maken wil. *ende* mit desen besloet hi daer of die figure. het is salicheit dien dicke to den sacramente te gaen die mit devocien daer toe gaet *ende* seer doechsom is *ende* hem seluen niet en hoet alleen uan grouen sunden mer oec uan lichten woerden *ende* werken *ende* ghedachten. al ist sake dat wij alle tijt sullen sorchuoldich wesen vander doecht mer sunderlinghe als wij hier to gaen willen

[14] **van bijchten**

Dicke seltu biechten ten minnesten driewarf in die weke *ende* eenuoldelike den priester als enen enghel die wiste die heymelicheit dijns herten. **E**nde onsculdich dij niet noch en lichtweghe dine sunden niet. noch en segghe sie niet bedectelike dattet dijn biechter niet uerstaen en mach wattu meenste. mer segt opelike al dattu ghedaen hebbes: en wil daer niet vertellen historien of ander ludewerke. elc punte segghe bi sunderlinghe dattu ghedaen hebste sint die tijt dattu leste biechste

---

¹⁶ In het manuscript staat ‘dij’ in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

¹⁷ Boven en onder het woord ‘bistaen’ staat op de regel een streepje tussen ‘bi’ en ‘staen’. Het lijkt bedoeld te zijn als een scheiding tussen deze twee delen van het woord.

¹⁸ In het manuscript staat ‘in eenre maniere sunderlinghe’ in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

¹⁹ In het manuscript staat ‘werdicheit ende’ in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

dat segge mit corten worden *ende* puerlike. ende en make gheen langhe vertrecke als uan allen. want het solde moyenisse inbringhen den biechtheren. want die moghes tu gode daghelix bi dij seluen in dinen ghebede belien *ende* ghenade van hem eyschen. Ende luttel vromet die biechte du en hebste wille voertmeer di te hoeden van dattu biechtes *ende* naerstelike dij te beteren

[15]²⁰ **vander cellen**

[fol. 7r] **I**nder cellen of inden conuente wes gheerne. *ende* daer doch dat dij uordert tot diner ewigher salicheit of dat di heten is to doen van dinen ouersten. also seer soltste minnen ghehoersamheit al waert sake datmen alle tijt dij ghebode to doen dattu doen soltste dattuut gherne angaen woltste *ende* dattu dijns selues niet wesen en soltste noch een woert te spreken sunder oerlof noch te gaen daer dattuus noetdurftich waerste. also wij lesen uanden olden uaders in egipten welker doecht wij nae moten uolghen sel wij hoer glorie uercrighen

¶ Les der heilighen leuen *ende* lere op dattu ueroetmodicht werdes *wanneer* du dij bi hem ghelikes *ende*²¹ op dattu gheleert wardes. op dattu ontsteken werdes to devocien. op dattu verwecket werdes to studeringhen der heiligher scriften op dattu uerlicht werdes to uerstandnisse des ghelouen Ende op dat du wetes to onderscheiden twaer uanden ualschen. dat gued uan den quaden *ende* die sunde uander doocht. *ende* medicijn tieghen die ondoecht *ende* becoringhen *ende* onse ghebede kennen *ende* te *verst(aen)*²² Ende les daer *omme* niet om²³ gheleert ghesien te waerden noch om subtijl te waerden noch en les die scrift niet die dij niet en uorderen to salicheit. want idel dinghen te lesen maect den mensche ydel ghedachten *ende* benemet enen menschen deuocie

[16] **vander disciplinen**

Nummermeer en wes also seker noch alsoe heimelike du en holtste dij tuusschelike in allen dinghen in sein in tasten in rukken *ende* in anderen punten als oft u ghesien wordes van iemant. want die heilighe enghelen die mit ons sijn sien alle dinghe die wij²⁴ doen. welke wij *eren* sullen oec siet ons god onse rechter oec siet ons onse conscientie die een ghetuych is al der dinghen die wij doen *ende* die ons daer of wroghet. **D**ie meer ontsiet tieghenwordicheit der menschen *dan*

---

²⁰ Het door Huydecoper geschreven paragraafnummer 15 staat op fol. 7r, terwijl de bijbehorende titel nog op folium 6v staat.

²¹ In het manuscript staat 'wanneer du dij bi hem ghelikes *ende*' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken. De 'i' van 'bi' is weggevallen omdat het blad is bijgesneden.

²² In het manuscript staat '*ende* onse ghebede kennen *ende* te *verst(aen)*' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken. Er is aan het eind van deze toevoeging tekst weggevallen omdat het blad is bijgesneden.

²³ In het manuscript staat 'niet om' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

²⁴ Het perkament is hier gescheurd en genaaid. De draad zit er niet meer in, de gaatjes langs de scheur zijn nog wel zichtbaar. Om het gescheurde gebied is een omlijning aangebracht met rode inkt. De scheur loopt verticaal vanaf 'wij' tot enkele centimeters buiten de bladspiegel. Er is geen tekstverlies.

godes [fol. 7v] *ende* sijnre consciencien *ende* der heiligher enghelen die en is niet een reyne minre. **W**ant hi hem niet en kiert vander ondoecht *omme* die minne des waren goedes mer *uan* vresen des uerliesens tijtliker eeren die en is gheen waer dienre cristi die meer begheert den mensche behaghen dan gode dien du soltste meer begheren to mishaghen dien begheerstu meer te behaghen *ende* niemant en mach dienen tween heren die contrarie sijn

[17] **hoe du dij salt hebben onder die broeders**

Onder die broders wes scamel graciose satich matich toe sprekende²⁵ *ende* soetelic neerstich. *ende* holt die ordinancie. *ende* nochtan *uan* strencheit en wes den anderen niet lastich. nummermeer en oefene ongebunden spot noch en sprec nieman to boeslike woerde noch en hoer sie niet gheerne. want dat dij lust to horen. dorstuut du sprakest daer oec gheerne of: die knecht godes sel in alle sinen werken *ende* woerden also kuysch wesen dat hi niet alleen ontsien sal dat onbetamelike luyt. mer daer men lelike dinghen bij uerstaen moghen al sijn sie ghemantelt mit hoefscheit

[18] **van scemelheit**²⁶

Alle dijn seden dijn woerde dijn ghesichte dijn ganc sal gheuerwet sijn mit oetmodigher scamelheit also datter niet *van* houerdicheit in en blike of *uan* dulle coenheit. **S**camelheit is die meste uerciringhe in enen gheesteliken menschen. **D**ese drie behoren to den ionghen te uorsten. als scamelheit. swighen *ende* ghehoersamheit. also datter tinne hope to is dat hi doechtsam sal weerden daer dese drie niet in en sijn also als die vrese godes ordiniert den mensche *van* binnen tot goetheit. **A**lso uerciert scamelheit den menschen *van* buten toe sedicheit. **N**ieman en sij di also [fol. 8r] heimelike daer du uerghetest scamelheit voer. nochtan alset di hinderde in dien dinghen die oerbaerlic waren ghedaen of noet waren so is di die scamelheit te maten. niet mit alle wech te werpen mer sie is te regieren *ende* te ordinieren in doechden also als ander natuerlike begheerten

[19] **hoe du dij hebben salst in dinen gane**

Dijn ganc sij riep noch en loep niet lichtelike sonder noet. noch en holt niet opgeherect dijn houet. mer een wenich neder ghedrucket. noch sith niet wide om mit dinen *oghen* noch en hebbe gheen onghelaet mit dinen *armen*. als die wide to ontwerpen. noch en ganc niet alse dese werltlike lude doen mit enen ghemaecten ganghe mer slichtelike *ende* oetmodelike oft *uan* dinen ghebede quameste.

---

²⁵ In het manuscript staat 'de' boven de regel geschreven, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

²⁶ Aan het eind van regel 19 staan twee verticale strepen en daarachter het woord 'durfte', met rood doorgestreept.

[20] **van sittene**

Alstu sittes soe neighe dij niet traechlike op die side. noch en reec dijn been niet verre vynt *ende* sunderlinghe als ander menschen daer bi sijn. want onmanierlicheit des lichaems is een teiken eens oninnichs herten *ende* alsoe weder o(m) een manierlich des lichaems is ee(n) teyken des innighes herten²⁷

[21] **van lachene**

Dijn lachen sal sijn sacich *ende* seldom *ende* sonder scakeren *ende* meer bewisende wesen godertierenheit dan ontbondenheit. wes mit enen vroliken ghelaet niet drouich noch onwaerdich

[22] **van woerden ende uan achterspraken**

Dijn woerden sullen sijn sachte *ende* dijn antworde sal sijn oetmodich sonder bitterheit of lelic berespens of spottens. also formeer dijn woerden to enen anderen also als du sie niet qualike nemen soltste van enen anderen. also sprec vanden ghenen die niet tieghenwordich en is of hi bi dij waer *ende* lusterde to *ende* du dat wistes. **N**iemant en duchte van dij dattu sinen name yet verminnen selte. het is alte seer te laken in enen gheesteliken menschen dat hi yet spreekt *van yemant* [fol. 8v] diere niet bi en is dat hi niet spreken en solde dueren waer hier bij **E**nde en hore niet gheerne yemant achterrugge spreken. mer vliet of nederleit moghete. het en uordert dij niet mer du waerdeste beswaert op den ghenen daer after sprake af is of op den ghenen diese sprekent waer om du salt²⁸ uoertbrenghen yet dat goet is dat dij mach stichten *ende* den horers *ende* brec daer mede den after clap **E**nde en wil niet weten nyemaren. *want* si maken dat herte tonrusten *ende* nemen een mensche sijn deuocie *ende* brenghen die tijt onnuttelike toe. *ende* al dattu weetste en seg niet vynt als een vat sonder dechsel dat vluchtet vynt stort al dattet in heuet *ende* comt in die onreynicheit *ende* in assche. *ende* en wes niet gheerne onder uele uolkes ten si datmen daer rede uan gode of uander sielen salicheit.

Ende wes niet roepende inden spreken. noch alte haestich dat vynt te gheuen dattu hebste. hoet di also als dattu after niemans rugghe en sprecste. also meld niet den afterspreker den ghenen daer hi van spreekt. op dat hi gheen quaet vermoghen en crighe op den achterspreker. het mach wel wesen dat die ghene die uanden anderen spreekt en meentet also qualiken niet als machlichte verstaet die ghene den du dat segste. *ende* hi machlicht wert verweert te haten die mensche of wil

---

²⁷ In het manuscript staat 'ende alsoe ... innighes herten' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

²⁸ In het manuscript staat 'salt' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

dat wreken *ende* machlicht die ander seydet simpelike *ende* en hadde ghenen wille den anderen confuys te spreken. of machlicht altehant als hijt sprac doe berouwet hem *ende* meende dat hijt hem uoertmeer hoeden wil. Mer seghede men enighe woerde van yemant die nutwaren dat hi si wiste soe mach men sie hem segghen. *ende* noemen niet den ghenen die sie dij seyde op dat hi weten mochte wa- [fol. 9r] er hi hem uoer hoeden solde *ende* nochtan nieman en hatede

[23] **van berominghe**

Hoet dij naerstelike van beroeminghe. nummermeer en ghif yemant te uerstaen dat in dij te prisen is. noch en wil in ghenen punten ydel glorie hebben. **C**ume en mach yet loflics in dij wesen. ten uerstaen ander lude wel al ist dattuut swighes ende uerhudest soe saltu meer behaghen **E**nde ist dattuut selue segghest ende dij louest du salte bespot werden *ende* uoer niet gherekent **E**nde du salt hem mishaghen die te uoren uan dij ghebetert worden: *ende* hier omme en saltu niet uerberghen dat gued dat in dij is mer allene om god: **V**ermalediende woerde lasterlike woerde lichtueerdighe woerde werlike woerde. onnutte ede. *ende* lelike woerde. wattan al secht men sie in spot sie moten ewelike mit enen eweliken banne van enen gheesteliken menschen gheuerret wesen: **H**ier of segghet sunte iacob. wie waent dat hie gheestelic sij ende sijn tonghe niet en bedwinc mer uerleit sijn herte des menschen gheestelicheit is idel

[24] **van ydelen woerden**

Ydele woerde vlie ouer al daer sie sijn. want al uermoet men dattet ghene grote sunde en is te spreken. nochtant die ghewoente daer af maket altehant²⁹ enen gheesteliken menschen groet hinder van enen gheesteliken uoertganghe. **E**nde dicwile gheschiedet alsoe wij onse tonghe ontbinden in idelen woerden. alsoe wijt niet en merken soe glide wij allentelen tot scadeliken woerden. vyt welken som tijt comen bedrucke der consciencien. ende ontbondenheit ende knaghinghe in der consciencien. **S**prec gheerne van gode: ende hoer daer lieuer of. wanttet uerwecket den menschen tot doghet [fol. 9v] *ende* tot deuocien. **H**ore oetrmodelic *ende* uredelic die guede woerde die ander menschen spreken. *ende* niet en disputiere weder. alsoe somighe doen alsoe sie wat guedes horen op datmen niet en wane dat sies niet en weten. soe willen sie daer of disputieren. op datmen sien moghe dat sie daer wat of weten. **S**ie en begheren ghene stichtinghe. mer hem seluen te toenen: ende hier omme werden ghehindert vele gueder collacien onder gheesteliken menschen. **E**nde en wilt niet kiuen om enighe punten (die) mer wike to hant³⁰ want

---

²⁹ In het manuscript staat 'altehant' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

³⁰ De woorden '(die) mer wike to hant' zijn minder goed leesbaar.

ist gued ende waer dat die ander uoertbrenghet³¹ ten behoert dij niet weder te stane om dij te tonen. Mer ist niet gued. soe seg dan een beter. sachtmodelic ende oetmodelic bewise die waerheit ende en arguwier niet buterlic ende alsoe corrigierstu den anderen best

[25] **vanden spreken**

Alstu sprekest soe en sprec niet lude mer mit enen behagheliken aensichte. ende zedelic ende wese rustich Ende dattu aldus sprekest dat sal sijn stichtelic ende oerbaerlic Ende wes niet ropende ende stolt koene uer dinen oelderen ende sonderlinghe uer dinen ouersten mit woerden. mer scamelijc ende uerueerlijc ende hoer oer leer. want den oelden hoert toe ander lude te leren ende den ionghen hoert toe te lusteren ende te leren uan hem

[26] **van ledicheit te scuwen**

EN wilt niet ledich sitten ende lusteren na nyemaren ende na fabulen want twee quade criechstu daer of alsoe dattu dijn tijt onnutteliken toe brenghest Ende uan dier ghewoenten saltu liden scade an scamelheit ende aen oetmoedicheit Ende nochten daer en bouen soe ghifstu anderen luden quaet exempel [fol. 10r]

[27] **van pensinghe**

IN allen doegheden ende gueden zeden set uoer dij dat beste ende dat claerste spiegel. Ende dat alre uolcomenste exemplar alre heilicheit dat leuen ende die seden des soen godes ons heren ihesu cristi die ons daer omme uanden hemel ghecomen³² is om ons uoer te gane inden weghe der doegheden ende te gheuen een ewe des leuens ende der seden mit sinen exempen ende leren ons alsoe hem seluen. op dat wij alsoe alsoe wij na naturen ghemaket sin na den beelde sijn. alsoe solde wij weder ghemaket werden na onser macht in hem na te uolghen die sijn beelde in ons beulect hebben uermids sunden.

¶ **A**lsoe uole als hem een mensche pijnt gode te gheliken in doegheden. alsoe uele sal hi hem inder glorien gheliker wesen ende naerre wesen. Scrijf in diner herten sine woerde sine zeden ende sine werke. hoe oetmodelike hi hem hadde onder menschen. hoe goedertierlic onder den iongheren. hoe zacelic in eten ende in drinken. hoe ontfarmich ouer die armen den hi hem seluen ghelijcte in allen dinghen dat sijn vytuercoerne ghesinde was. hoe dat hi niemende uersmade al was hi oec malaetsch. hoe dat hi mitten riken niet en smekede. hoe vry hi was uan sorghen deser werlt ende

---

³¹ De eerste 't' staat boven de regel geschreven, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

³² In het manuscript staat 'ghecomen' in de rechtermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

niet anxtuoldich om noetdrufte des lichames. hoe scamel ende hoe kuysch in siene. hoe uerduldich tot allen lastere. *Ende* hoe zachte in antwoerden. hi en pijnde hem niet te wreken mit herden *ende* mit scarpes *ende* mit bitteren woerden mer mit zachten *ende* oetmodighen woerden des anders quaetheit ghesont te maken. hoe manierlic in alle sinen wesen. hoe sorchuoldich *omme* der menschen salicheit. *ende* hem daer *omme* gheweerdichde te steruen. hoe dat hi seluen [fol. 10v] gaf een exempel alles guedes. hoe dat hi scuwede vrendelike callinghe mit wiuen om exempel te gheueene anderen luden. also dat die iongheren hem uerwonderden doe hi alleen sprac mitten wijfken van samarien want hi des niet ghewoent en was **Ende** merke hoe uerduldich hi was in arbeide in onghelijc datmen hem dede. *ende* in ghebreke uan noetdrufte *ende* hoe medelidende mitten ghenen die in liden waren. hoe dat hi medeleet mit onuolmaectheit der crancken. hoe hi scuwede woerde *ende* werke daer hem yemant an stoten mochte. hoe hi die sundaren niet en uersmade. hoe goedertierlic hi ontfenc die ghene die in penitentien sint. hoe ghenoechsam in allen dinghen. hoe vlitich te beden. hoe bereet te dienen also hi seluen seghede. **Ic** heb int middel van v gheweest also een die dient. hoe sober te waken. hoe ghehoersam sinen olderen. hoe hi vloet alle berominghe *ende* toninghe der sunderlicheit. **Dese** *ende* veel ander sijnre werke moten wesen in dijnre ghehuechnissen. also dattu in al dinen woerden *ende* werken sieste tot hem also tot enen exempel. sittende ligghe gaende staende etende drinkende *ende* sprekende mit ander luden of allene **Ende** vyt desen saltu meer hem minnen. *ende* salst gracie sijnre gheselscop *ende* betrouwen tot hem crighen *ende* in allen doegheden salte uolmaecter wesen *ende* weerden. dit sij dine wijsheit. dijn ghepens. *ende* dijn studieringhe altoes van hem wat te pensene. waer uan du uerwecket werdes hem nae te uolghen of hem te minnen. penseste dese dinghe *ende* ederkauwes sie soe brenghestu die tijt nuttelijc toe *ende* dine zeden beteste na sinen leuene *ende* wandringhe. **Ende** sich altoes in hem hoe dat hi hem hadde of hebben mochte [fol. 11r] na dinen vermoeden. want alre uolcomenste had hi hem in allen dinghen. **Want** in allen was hi altoes die beste

[28] **van idelre glorie**

IN allen dinghen die du doest soe hoet dij uan berominghen wese slicht in allen dinghen alst toebehoert enen gheesteliken *ende* armen menschen **Ende** en wilt niet hebben vreemde wise in gane noch in enighen seden. **Noch** en brec dine stemme niet in dinen sanghe. want wiltu gode behaeghen in dinen sanghe. hoe du dan puerliker *ende* simpeliker singhes hoe du dan meer hem behaghes. **Ist** dattu begheerst dien te behaghen diet horen soe ist idel glorie **Ende** behaghestu dij seluen soe ist lichtueerdicheit. **Begheerstu** stichticheit der gheenre diet horen inden sanghe. alsoe veel alstu idelheit scuwest alsoe veel stichtestu sie. die here siet meer aen deuocie *ende* puerheit

dan ant gheluyt der stemme. lichtelic moghestu ropen to gode den heer. want hi is bi allen die oen aenropen inder waerheit **D**ijn meninghe sal meer wesen inden dienste godes: daer toe³³ uten woerden der heiligher scrifte moghestu crighen enen gheesteliken sin *ende* ontstekeninghe der deuocien. dan lichtueerdelic die noten te singhene *ende* trillende die stemme te breken **E**nde al wenen ueel lude gode dienst daer mede te doene. want hadde god ghemint gheluyt der stemmen soe solde hem wallusten te horen sanctorien pipen *ende* seyden spil. *ende* der uoghele sanc die seer suete *ende* lustich sin³⁴ nae haerre wijs. god heuet ghenuechte in puerheit *ende* in deuocie des herten: **W**at dat god niet en achtet dat en solde oec niet achten die knecht godes. laet dij ghenoech sijn in behaechlicheit dijnre seden. stemme woerde *ende* cleder ist datter niet inne apenbaert dat [fol. 11v] scade doet den anderen diet aensien noch enighe sake en ghif te sundighen

¶ Ghene houaerdicheit ghene ydelheit. ghene ontbondenheit ghene onnutte droefheit ghene onuerduldicheit ghene sunderlincheit en weerde uan dij ghesien noch uernomen

[29] **hoe du dij buten salt hebben**

Alset dij gheuult dattu uten huse salst gaen soe begheer ic dattu daer traech to biste *Ende* en ganc niet vyt ten en si datti ghehoersamheit daer to dwinct ofte ghebot of enighe orbaerlike of redelike saken. het is dicke beter enen gheesteliken menschen inden hues te bliuen *ende* uerhudet te wesen vanden menschen. dan vyt te gane *ende* ondert uolc te wesene. die mit gode wil uerenicht wesen. wat dat een mensche uan innichheit uergadert in hues dat uerstroyt of uerlieset hi meer als hi vytgaet dan hiet meerret of hoelt want wij hebben dicwijl onderuonden in ons *ende* in anderen menschen dat die *wanderinghe* mitter werlt *ende* grote bekommernisse mitten vytwendighen dinghen benemen enen mensche sine deuocie *ende* maket laeu die vuricheit des gheestes *ende* maect weec den sterken willen der doegheden **E**nde maket ontbonden dat herte *ende* maket cranc die neersticheit to te nemen in doechden. *ende* leert weelde te minnen *ende* die tijt sonder oerbaer to te brenghen. *ende* ueel ydelre woerde te spreken *ende* spot *ende* truferie te oeffenen: dat ghebet te uersumen *ende* die ghetide: haestlic *ende* traechlic te segghen. **D**aer nae gaen in die wateren der becoringhen int schip des herten doer die gate der ontbondenheit ouermids droecheit uan deuocien **E**nde alsoe sie niet en werden vytghedaen mit ondersoekene der consciencien. *ende* sijn eyghens states *ende* [fol. 12r] mit biechtene. *ende* alsoe die gate niet ghestopt en werden mit ernstigher huede soe wassen die watere der becoringhen *ende* uerdrencken den menschen *ende* makene confuys. **D**it en seg ic daer om niet dat du dij salt swaer hebben in ghehoersamheit alset dij

³³ In het manuscript staat 'toe' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

³⁴ In het manuscript staat 'sin' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

gheboden wort vyte te gane. mer daer om op dattu niet lusten en sal te dwalen *buten* huys. also dattu *minnen* salt also veer alst in dij is in dinen huse te bliuen ten si dattet ghehoersamheit des ghemenen oerbaers eyssche

[30] **vanden oghen te behoeden**

Alstu vten huse gaest soe en sie niet wide *omme* op der straten op dattu niet en siest daer du nae of becoert ofte ghehindert werdes in dijnre bedinghen. of fantasien *ende* dromen daer ^{af}³⁵ crighest inder nacht. **D**auid uiel in ouerspil want hi een wijf onbehoerlike aensach die hi omlichte uer nie en begheerde. **D**ine oghen moten sijn in dinen houede dat is. dine ghedachten moten wesen ghekiert tot onsen heren ihesum *crisum* die een houet is alre lede der heiligher kerken dat is alre ghelouigher menschen alsoe dattu niet en merkeste die dinghe uan *buten* dan alsoe uele alset noet is *ende* oerbarlic. alsoe dattu weder thues comest alstu vyte ghenghes. dat is alsoe deuote *ende* reyne van herten vry uan nymaren *ende* minnende swighen der cellen

[31] **hoe du dij hebben salst alstu wanderst**

Alstu wanderste ouer lant soe wes uredesamich *ende* nummermeer en schelde teghen dine ghesellen om enich dinc al duncket dij dat duyte bet wetes dan hi. of meer rechttes hebbes. mer haestelic wijc mit sachtmodicheit *ende* swijch. want uan scheldene wort selden yemant ghebetert: denke bistu seluen in dij to onvrede nauwe machstu [fol. 12v] vmmermeer enen anderen te ureden maken. beghints iersten vandi seluen. *ende* dan soe moghestu lichtelijc corrigieren enen anderen want alstu toernich biste *ende* wilst enen anderen leren die toernich is soe reket hiet dattu het seggheste uan onuerduldicheit dattu hem pinighen wilste. dan vyte gueden rade dattu hem broederlike leren wilste. **M**eer wort hi ghesticht van exemplen dijnre uerduldicheit dan van enighen reden die du hem uer legghest. **D**ie doecht en wert niet gheleert mit ondogheden. alsoe en machstu mit onuerduldicheit niement leren verduldicheit noch mit houerdicheit oetmodicheit. wes ghesellich inden weghe mer niet ontbonden. noch den gheest der bedinghe en doe niet vyte om gheselscaps wille. neme ene tijt te *beden* *ende* te pensene. alsoe wal inden weghe als inder herberghen **E**nde en wil niet dij seluen altemale uersumen. noch en denke niet dattuut wilt uersten hent du to hues comest. want alstu alte seer uercoelt biste van deuocien soe moghestuut qualic weder halen. **D**it en segghe ic nochtant niet dattu dij alsoe uolcomelijc moghest holden inder seluer gracen *ende* deuocien inden weghe als inden huse. mer op dattu wetes ene mate daer du na salt richten dinen vlijt na dinen uermoghen mitter helpen van gode.

---

³⁵ In het manuscript staat 'af' in de linkermarge, er wordt naar verwezen met een renvooiteken.

[32] **van gueden exemplen**

Alstu onder den menschen biste soe hoetti nauwe also veer alst in dij is van allen dien dat hem gheen gued exempel wesen en mach alst wal betaemt enen trouwen dienre godes. die altoes sal sueken *ende* uoertsetten die eer sijns heren ende te scuwen sijn onneer nae sijnre macht. **W**ant wi sijn vanden ghesinne ons heren ihesu cristi **E**nde alsoe alsoe die [fol. 13r] vader des ghesinnes wort gheert uan reckelicheit sijns ghesinnes alsoe saltu weten wat wij doen onder den menschen dat gaet iets wat totten loue godes ons heren. of tot sijne uersmadenissen **E**nde want wij sonderlinghe ghesat sijn onder die menschen op dat sie uan ons ghesticht soelen werden: **L**uttel soelen hem vromen onse woerde ist dat wij sie niet en stichten mit gueden exemplen. **E**nde ist sake dat wij soe onuolmaect sijn dat wij hem gheen gued exempel der dogheden en konnen bewisen. soe laet ons doch scuwen die dinghe die wij pleghen te begripen onder gheesteliken menschen. als werlike nyemaren te uertrecken of daer nae te lusteren. of lecker spise bereit te werden om ons. of sachte beddinghe *ende* duerbaer. noch en laet ons niet vutgheuen enighe vonke des toerns. of twijdracheit noch boesheit noch spotlike woerde. **E**nde sonderlinghe laet ons scuwen ghiricheit. op dat wij niet gheheiten en werden noch ghemerct dat wij staen nae gauen. **W**ant in dien solde wij haestelic onweert werden saghen sie dat wij daer nae stonden dat wij hem reden te uersmaden

[33] **vanden wiuen**

Hoet dij als du mit wiuen sprekest dattu sie niet vlitelic an en sieste noch bider hant en nemest noch niet te na en sittede noch lichtelic toe en lacheste noch mit hem en runest. noch en soekest hueken mit hem te spreken. want al waert sake dat dij al dese punten ghene becoringhe in en brechten. nochtant somighe menschen solden quaet vermoeden uan dij hebben *ende* soldest crighen enen quaden namen. des du niet lichtelic soldest quijt werden: **A**lsoe hoelt dij mit allen wiuen [fol. 13v] alsoe ofte dijn prelaet bi dij waer of sate *ende* hoerde al dattu dadest of sprakest of wie dat dij ouer quame *ende* saghet dattu dij niet schamen en dorstes noch gheen quaet uermoeden hebben en mochte van dij daer nae **E**nde ist dattu minen raed niet en uersmaeste. soe rade ic dij dattu nummermeer sonderlinghe vrientscap en hebbes mit enighen wiue ia al weer sie oec heilich **W**ante behaluen uleyschlike becoringhe die daer dicwile of comet als ment niet ontsiet dat quade dat uerborghen is onder die ghedaente des guedes **E**nde behaluen dat quade uermoden *ende* quaden name die daer of comet soe maket die sunderlinghe begheerte den menschen grote onruste in sijnre herten. want hi altoes hem pijnt te tonen hoer die minne die hi tot hoer heeft *ende* dit begheert sie hem weder te tonen **E**nde wan dat onderwilen niet en gheschiet soe is hi drouich. *ende* duchtet dat sie onweerdicheit op hem heeft *ende* dat sie sijns niet en achtet of dat sie niet en biddet

uor hem. *ende* hier omme wert sine begheerte lau. **D**es wort sie bedroeft siet sie dat hi een ander wijf vriendelic gruetet of dat hi te langhe merret dat hi sie niet en siet of met en gruetet **E**nde soe uerwit sie het hem dan. dat hi een ander lieuer heuet dan hem. *ende* wort toernich hent soe langhe dat hi mit hoer smeket *ende* sie te ureden set.

Dese *ende* veel deser ghelike gheuallet dat trufernye is. *ende* teghen gode **E**nde een gued mensche sal dese dinghe scuwen. *ende* sijn herte daer niet mede becommenen. oer ghebet en mach dij alsoe ueel niet vromen. alsoe die becoringhe des herten in gheestliken uoertganghe hindert

¶ *ende* oec wantet ghebet [fol. 14r] ghemenghet is mit uleyschliker begheerten soe ist onsmakelic uor gode **M**er dat dese minne eens deels is vten uleysche dat is openbaer hier bij. want hie wolde lieuer dat sie onuolmaect bij hem were dan uolmaect veer van hem **Mit**³⁶ wat teykenen men bekennen mach die gheestelike minne vander vleyschliker minnen dat late ic nu te segghen. mer laetti hier mede ghenoghen. **W**iltu hebben uredede des herten mit gode. *ende* gheestlike ere onder den brueders soe hoetti uor sunderlinghe vrientscap mit wiuen **M**inne int ghemene alle guede urouwen. *ende* die besten ere meest in dijnre herten om die ouerulodighe gracie des heilighen gheestes die du meer in hem vindes. mer en wil dij niet bekommeren mit hem **M**er alset soe toe passe comt. *ende* du dij met wel en moghest hem ontrecken soe moghestu sie gueten *ende* corte worde mit hem hebben. *ende* beuel dij in oer ghebet simpeliken **S**int sie uroet *ende* doestu aldus soe saltu hem behaghen *ende* sijn sie dwaes soe en weert dij gheen oerbaer dattu dij becommerdes mit hem

[34] **van vryheit des herten**

Wes allene een heer dijns herten **E**nde en gheue nieman anders die macht dijns herten dan gode *ende* dinen ouersten om godes willen. wes vry *ende* onbecommert van allen vreemden begheerten **E**nde en wes dinen ouersten niet swaer om oerlof te hebben van hem yet te done of vyt te gane. of te gheuen of te nemen. mer laetti onder sinen vryen willen dat hi vrylic to dij moghe segghen doe dit of laet dit *ende* du dan dat doeste of laetste sunder murmurieren *ende* [fol. 14v] swaerheit des herten. anders moghestu cleyne betruwen hebben uanden uerdienste dijnre ghehoersamheit die du gode ghelouet heuest voer sinen vicarius dats uor dinen ouersten

¶ **M**er woldestu vmmer crighelic uan hem oerlof hebben *ende* hiet node saghe soe en gaestu niet in die dore die cristus is int scapescot der heiligher kerken dat is der heiligher versaminghen. want cristus en *quam* niet om te done sinen willen mer den willen sijns uaders. *ende* aldus werstu een

---

³⁶ Het woord 'teykenen' staat voor 'wat' tussen aanhalingstekens en is het met rood doorgestreept.

deef *ende* een moeder **E**en dief wantu dinen vryen willen ouergaeste dinen ouersten. den benemste hem tieghen sinen willen **E**en moedener. **W**antu mit sulken exemplen dodest andere simpele menschen

[35] **Ene uertreckinghe deser uerscreuenre dinghe volghet hier nae**

Op dat ic mit corten woerden ouerlope deser uerscreuenre dinghe soe wes innich to gode *ende* dijn herte kier tot hem na dinen vermoghen. **W**es dinen ouersten oetmoedelike ghehoersam³⁷. noch en hebbe gheen quaet uermoeden op hem. noch en uersmae sie niet noch en ordele sie niet noch en murmurier niet van hem. wes mitten brueders vredesamich. verduldich tot harden woerden. **E**n wil niet lichtelike iemant ordelen. en wes niet quaet vermodich. wes dienstachtich. *ende* sunderlinghe den sieken inden oetmoedighen dienste. dicwile bede. wes sedich inder kerken aendenke gode. wese bescheiden in noetdurfte *ende* matich die noet sijn totten lichame mede te onthoeldene wes gherne inder cellen. vlie ydele worde. sprec simpelic sacelic *ende* uredelic. **W**es zeer waerachtich. dijn [fol. 15r] woerde soelen sijn uaste als een eet. en sprec achter³⁸ niemannes rugghe quaet. noch en hoer niet gheerne achtersprake. *ende* en hate niemant. *ende* en wes niet hoeurdich in dinen woerden *ende* seden. **v**ersmae dat ghelt *minne* heilighe armoede. vlie die wiue. al die eer der werelt rekene niets weert. heb medeliden mitten die in liden sijn. wes kuysch in allen dinghen **E**nde wie dese voerghenoemde punten *ende* reghele holt die urede ihesu cristi leuet in hem

[36] **hijr beghint ene vermaninghe**

Een iewelic gheestelic mensche sal daer na aerbeiden dat hi hebbe reynicheit des herten *ende* des lichames. stadighe oghen *ende* niet uerheuen. *ende* die oren besloten tot fabulen *ende* tot nymaren te horen. *ende* hoert hi sie dat hi des niet haestelic en gheloue noch ander menschen en uertelle *ende* neme siner woerde nouwe waer *ende* sprec luttel. *ende* behoede sine hande *ende* sine ander lede *ende* heb enen ghestadighen *ende* ripen ganc **E**nde sober noetdrufte *ende* slaep. **G**heestelic ghepens *ende* die stadelic. *ende* lese dat beste. *ende* en hebbe ghene ydele clappaedse **E**nde sal wesen onderdanich sinen ouersten. *ende* in reuerencien hebben oelde lude. *ende* te sinen minren *minne*. *ende* begheren dichte neder te wesen *ende* te vromen den ghenen daer du mede biste. **N**iet alte strenghe *ende* niet alte lichte. mit enen vroliken aensichte. mit *minnen* in der herten tot allen menschen. *ende* heb in dinen werken bescheidenheit **E**nde ghedenc stadelic hoe *ende* waer mede du die tijt toe brenghest. hoe dat die doechden in dij wassen of minren. welke sunden of welke doechden in hem meest regniert *ende* merke aen gueder lude zeden *ende* [fol. 15v] doegheden.

³⁷ De 'r' in 'ghehoersam' staat in superscript boven de tweede 'e'.

³⁸ De 'r' van 'achter' staat in superscript na de 'e'. Onder het woord na de 'e' staat een invoegteken.

ende die doghet die meest in hem regniert trecke hi an hem. hi merke des enen oetmodicheit. des anderen uerduldicheit. des enen caritate *ende minne ende* des anderen bescheidenheit

Nummermeer en bescherme hi *hem* inden capitele of en ontsuldighe hi hem. noch en antworde niet uerkierlic all is hi oec onsculdich hi ontsie hem dat hi niemant en schende mit woerden noch mit exemplen. hie en hiete ghene sunde cleyne of die minste. **W**ant et en is gheen lichte sunde daer god mede uertoernt wort dicwijl sal hi biechten. *ende* heb mit alle ghene eyghenscop *ende* haestelic uerghete dat onghelije dat hem ghedaen is **E**nde wese seer ghehoersamich *ende* seer uerduldich *ende* seer ripe. *ende* seer oetmodich *ende* seer deuoet *ende* stadich in ghebede **E**nde uersmae scoenheit der clederen *ende* dencke hoe hi was eer hi bekiert was **E**nde hoe hi nu wesen sal nu hi bekiert is *ende* waer omme hi comen is in de gheestelike uersaminghe *ende* hoe hi schier wesen sal also hi steruen sal. *ende* waer hi dan hene sal des hi onseker is. *ende* aldus soe ouerlope hi sijn leuen soe mach hi waerlic gheestlic wesen

¶ **D**wy waer om en denct die mensch niet altoes waer om *ende* waer toe hi ghecomen is in gheestelike uersaminghe *nde* waer omme dat hi die werelt *ende* al dat der werlt toebehoert achterghelaten heuet. hi quam in die gheestelike uersaminghe om gode uoert aen te leuene hem seluen te steruene. **E**nde hi leue van binnen sonder ophoelden mit herten *ende* mit gheeste opghericht tot hemelschen dinghen. **E**nde leue uan buten mit heilighen werken des helen lichames: *ende* hi sterue sijns selues uan binnen ouermids ouermids warach- [fol. 16r] tighen uredes des herten *ende* uersmanisse alre eertscher dinghe die hem hinderen moghen aen den weghe der salicheit dien hi beghonnen heuet: *ende* sterue uan buten overmids onderbughelicheit sijns selues onder ander menschen *ende* verwerpinghe sijns selues **E**nde wesen altoes oetmodich inder vresen godes: oec sal een iewelic gheestelic mensche deuoet wesen inden bedehuys. **I**nden capittel warachtich. inden reuenter matich. inden dormiter rustich. inden ghedachten suuer. in allen dinghen uoerhoedich **E**nde hi leer liden die pine *ende* die droefheit des uleysches om dat rike godes

[37] **van vrede te hebben**

IN dinen herten sal wesen sorchuoldicheit blijscap *ende* wijsheit **I**nden monde traech te spreken. voerpensinghe des swighens **I**nden werken vliticheit **S**impelheit in wandringhen **E**nde eersamheit inden uoertganghe

[38] **Hier uolghet nae staet ende leuen een iegheliken menschen die toe nemen wil**

Een iewelic mensche die voert nemen wil die sal arbeiden om puerheit des herten. *ende* niet en doe hi daer en teghen **E**nde bestreyen voer ledene sunden. *ende* hoeden hem uoert uan toecomenen sunden *ende* wederstaen die tieghenwordighe sunden. *ende* make sine consciencie reyne mit dicwijl te biechten *ende* scuwe ledicheit. *ende* becommeringhe mit uytwendighen dinghen. *ende* en menghe hem niet mit lichtueerdicheit. mer lere bi *hem* selven bliuen. *ende* nu lesende. nu bedende. Nu pensende *ende* ontfae gode in die begheerte sijns herten **E**nde hi oeffene hem dicwijl tot waerre vryheit *ende* mede des gheestes. **B**iwilen neme hi ene bequame vren. *ende* macht wesen alle daghe dat hi hem seluen ondersoeke weer hie toe ne- [fol. 16v] met in gheesteliken leuene dan hi afnemet. **N**iet alle dinghe sal hi aensien die men doet. mer vytuercorene punten die hi nae mach uolghen **E**nde hi lese sine ghetide deuotelic. *ende* hi sij ripe in alle sinen seeden. *ende* heb luttel *ende* oetmodighe worde. *ende* hi wese stedich inden ghebede vrolic *ende* guedwillich inden arbeide. *ende* heb stedighe oghen *ende* die ter eerden gheslaghen. *ende* heb een suuer horen niet gheneighet tot nymaren mer toe goeder collacien. hie swighe al stille of spreke oerbaerlike woerde **S**ijn lachen sal wesen seldom *ende* ernstich *ende* alle sine werke soelen wesen sedich. **D**ese punten behoeren den menschen tot hem seluen. hier na sal hi hem seluer snoder rekenen dan iemant anders. *ende* allen menschen wes dienstachtich *ende* doe reuerencie **E**nde wes onderdanich dinen ouersten *ende* anderen minren menschen *ende* wes ghehoersam sunder murmurieren *ende* minne datmen dij beschelt wanneer men dij betijt daer du onschuldich aen biste soe onchuldighe dij oetmodelike. *ende* mit gheliken mode die gueden *ende* die quaden te draghen. *ende* en wille niemant scade doen. mer alle menschen begheer te vromen *ende* minne vriende *ende* viande. *ende* en wil niemande achter rugghe spreken. mer dij seluen berespe *ende* ordele **M**it allen menschen hebbe urede. behoelden der waerheit doe lieuer dat ghemene werc dan dijns selues. **I**nder uergaderinghe hoelti zedich. heb altoes wille toe te nemen in doechden. *ende* draghe uoer dinen enen menschen een gued exempel *ende* wes bescheiden in allen punten **B**ernardus seghet denc alstu bist in gueder geselschap dattu met en moghest altoes bi hem bliuen **E**nde [fol. 17r] verkiese daer en binnen enen ghesellen die trouwe holt sinen gheminden *ende* den menschen niet af en gaet inder noet alset anders al of gaet

Hijr gaet vyt dat spiegel der moniken

(Hier beghint die tafele waer men een ieghelic punt mach vinden. vanden iersten boeke uan profectus ~ ~ etc.)